

ΑΓΓΕΛΟΣ ΤΑΝΑΓΡΑΣ (ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ)

Τελευταία πολύ συχνά να γίνεται λόγος σχετικά με την ριζοσπαστική θεωρία τής ψυχοβολίας του Άγγελου Τανάγρα ! Ποιός αληθινά όμως ήταν ο Τανάγρας και πόσο αληθινά επαναστατική ήταν αυτή του η θεωρία; Κατ' αρχήν, πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι το πραγματικό του όνομα ήταν Άγγελος Ευαγγελίδης το οποίο άλλαξε για άγνωστους λόγους. Γεννήθηκε στις 7 Μαρτίου 1877 στην Αθήνα, όπου σπούδασε Ιατρική και κατόπιν ολοκλήρωσε τις σπουδές του στην Γερμανία. Το 1897 κατατάχθηκε στο Πολεμικό Ναυτικό λαμβάνοντας μέρος μεταξύ άλλων στον Ελληνοτουρκικό και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ενώ όταν αποστρατεύτηκε κατείχε το βαθμό τού γενικού αρχίατρου. Παράλληλα, διέπρεψε ως λογοτέχνης με έργα του να μεταφράζονται στα Γαλλικά και τα Γερμανικά, ενώ σχεδόν κάθε διήγημά του χαρακτηριζόταν από την ύπαρξη πολυποίκιλων μυστικιστικών νοημάτων. Έπειτα από χρόνια ενασχόλησης με ψυχοφυσιολογικές έρευνες, το 1923 ίδρυσε την Ελληνική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών (Ε.Ε.Ψ.Ε.), μαζί με τους Πισσάνο και Μελά. Σύντομα, η Ε.Ε.Ψ.Ε. αναγνωρίστηκε επίσημα από την Βρετανική Εταιρεία Ψυχικών Ερευνών (B.S.P.R.), ενώ ο ίδιος αναγορεύθηκε σε επίτιμο μέλος της τελευταίας (1930). Στις τάξεις της η Ε.Ε.Ψ.Ε. συγκέντρωσε όλη την αφρόκρεμα της ελληνικής επιστημονικής κοινότητας, ενώ βρήκε άμεσα χορηγό στο πρόσωπο τής Αλεξάνδρας Μπενάκη (της γνωστής οικογένειας). Ανάμεσα στα μέλη υπήρχαν άνθρωποι όπως ο Π. Νιρβάνας (αρχίατρος της Ναυτικής Ακαδημίας), ο Α. Φιλαδελφεύς (έφορος αρχαιοτήτων), ο Κ. Καλυβίτης (διευθυντής της Λαϊκής Τράπεζας) κ.ά. Οι δραστηριότητές του όλα αυτά τα χρόνια, έως και το θάνατό του, ήταν πολύπλευρες. Από το 1925 εξέδιδε το επίσημο περιοδικό τής εταιρίας Ψυχικά Έρευνα, με επιστημονικά άρθρα και ανταποκρίσεις από συνέδρια και εκδηλώσεις ψυχικών ερευνών.

Δημοσίευσε επίσης και αυτοτελή έργα, όπως :

- ◆ «Η θεωρία τής ψυχοβολίας»,
- ◆ «Μεγάλη φυσιολογία της ψυχής»,
- ◆ «Αι ενδείξεις και αι αρνήσεις υπάρξεως ενσυνείδητων δημιουργικών δυνάμεων»,
- ◆ «Φιλοσοφικοί περίπατοι», «Το πεπρωμένον και η τύχη»,
- ◆ «Αι αποδείξεις και αρνήσεις τής υπάρξεως του Θεού»,
- ◆ «Το άσχετον του εγώ προς την μνήμην», και
- ◆ «Η θρησκεία τής επιστήμης».

Το 1928 άρχισε να πραγματοποιεί πειράματα «τηλεπάθειας μακράς αποστάσεως» μεταξύ Αθήνας, Λονδίνου και Παρισιού, στα πλαίσια αντίστοιχων πειραμάτων του καθηγητή νευρολογίας τού Πανεπιστημίου τού Μιλάνου, δρ. Καζαμάλι. Όπως όμως ήδη αναφέρθηκε, η σημαντικότερη συμβολή του ήταν η διατύπωση τής θεωρίας τής ψυχοβολίας. Με αυτήν προσπάθησε να εξηγήσει επιστημονικά την πρόβλεψη του μέλλοντος, στηριζόμενη στο φαινόμενο τής τηλεκίνησης! Προς υποστήριξη της θεωρίας του μάλιστα εξέδωσε στα Γερμανικά την εργασία *Zeitschrift für Parapsychologie* και στα Γαλλικά τη *Le Destin et la Chance au Jour de l'Explication Psychobolique*.

Το 1940 επισκέφθηκε αναστενάρηδες στη Μαυρολεύκη Σερρών, όπου με την ιδιότητα του καθηγητή των ψυχικών ερευνών του Πανεπιστημίου της Αθήνας συζήτησε μαζί τους για το έθιμο τής πυροβασίας. Αρχικά τους έπεισε να κάνουν δημόσια τελετή πυροβασίας και στην συνέχεια αφού εξασφάλισε την άδεια της Αρχιεπισκοπής Αθηνών και της Αστυνομίας, παρουσίασαν στις 21 Μαΐου 1940, για πρώτη φορά δημόσια, το έθιμο, ενώ το 1946 επισκέφθηκε για τον ίδιο λόγο την Αγία Ελένη Σερρών. Το 1947 επέστρεψε ξανά στην Μαυρολεύκη, όπου πραγματοποιήθηκε για δεύτερη φορά δημόσια, το έθιμο και εξέτασε τα πόδια αλλά και τις κάλτσες των πυροβατών και δεν παρατήρησε την παραμικρή φθορά του δέρματος ή κάκωση, αλλά ούτε και στις κάλτσες οι οποίες βρίσκονται στο Κέντρο Θρακικών και Βυζαντινών Μελετών στην Αθήνα.

Διεθνείς Αντιδράσεις, Κριτικές & Διαφωνίες

Αν και συχνά αναφέρεται ότι η θεωρία της ψυχοβολίας έφερε επανάσταση στην παγκόσμια κοινότητα της παραψυχολογίας, προσδίδοντας πρωτοφανές κύρος στον Τανάγρα, εντούτοις κάτι τέτοιο δεν συνέβη ποτέ! Το αντίθετο θα έλεγα. Το κύρος του ήταν ήδη υψηλό όταν διατύπωσε τη θεωρία, θέτοντας έτσι για πρώτη φορά υπό αμφισβήτηση το όνομά του. Η πρώτη ουσιαστική αναφορά ερευνητή στη θεωρία του Τανάγρα έγινε μόλις το Δεκέμβριο του 1961 (32 χρόνια μετά τη διατύπωσή της), στο *Journal of the Society for Psychical Research (J.S.P.R.)*. Ο W. G. Roll, μέλος της B.S.P.R., ανέπτυξε μία θεωρία στηριζόμενος σε αυτήν της ψυχοβολίας, ενώ στο παραπάνω έντυπο ανέφερε σχετικά: «Το 1929, ο Πρόεδρος της E.E.Ψ.E. δρ. Τανάγρας, ανέπτυξε μία πανομοιότυπη θεωρία ως εξήγηση για το φαινόμενο της πρόβλεψης του μέλλοντος». Δύο χρόνια αργότερα, ο ίδιος ερευνητής σε άρθρο του κάνει εκτενή αναφορά στην σχέση μεταξύ της θεωρίας της ψυχοβολίας και του φαινομένου της πρόβλεψης, ενώ παράλληλα αναφέρει την έντονη κριτική που της έχει ασκηθεί από μεγάλη μερίδα ερευνητών, όπως π.χ. ο Ducasse. Έπρεπε να περάσουν άλλα πέντε χρόνια ώστε η θεωρία της ψυχοβολίας να βγει ξανά από την αφάνεια. Στο J.S.P.R. (Ιούνιος 1968) ο Alan Mayne παρουσιάζει το σχετικό βιβλίο του Τανάγρα *Psychophysical Elements in Parapsychological Traditions*, με αρκετά αντικρουόμενα σχόλια: «Το βιβλίο είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενο, από πολλές απόψεις. Σίγουρα, θα δημιουργηθεί συζήτηση γύρω από την εγκυρότητα των ιστορικών γεγονότων και των θεωριών που παρουσιάζει ο κ. Τανάγρας... Σε θεωρητικό επίπεδο, ο συγγραφέας πιθανόν υπερεκτιμά την δύναμη της επιρροής της ψυχοβολίας, τουλάχιστον ως προς το σύνολο των περιπτώσεων». Πέραν όμως από τα αρνητικά σχόλια, ο Mayne καταλήγει λέγοντας: «Πιστεύω ότι αποτελεί ένα σημαντικό βιβλίο για τις ψυχικές έρευνες, πιθανόν ένα εξαιρετικά σημαντικό βιβλίο, ακόμα και αν αρκετοί από τους πολλούς σκεπτικιστές ψυχικούς ερευνητές βιάζονται σήμερα να το χαρακτηρίσουν ως απόλυτο σκουπίδι!» Μερικές από τις περιπτώσεις

που αναφέρονται είναι παράξενες, ενώ οι θεωρίες του υπερβολικά τολμηρές, όμως όπως ανέφερε και ο καθηγητής Η. Η. Price, η πρόοδος στο πεδίο μας δεν θα έρθει σύντομα αν οι ερευνητές του είναι τόσο συγκρατημένοι!» Τέλος, μια ακόμη αναφορά υπάρχει στο Proceedings of the Society for Psychical Research, όπου αναφέρεται ότι τη διετία 1969-70 οι Rejdaκ και Vasiliev πραγματοποίησαν τηλεκινητικά πειράματα βασιζόμενοι σε παλιότερες έρευνες τού Τανάγρα πάνω στο τηλεκινητικό μέντιουμ Κλειώ. Πέρα από τα παραπάνω, το μόνο αξιοσημείωτο γεγονός ήταν η εμφάνιση ενός ακόμα αξιόλογου ερευνητή, του Eisenbund, ως υποστηρικτή της θεωρίας του Τανάγρα. Και μετά από αυτό, ουσιαστικά σιωπή...

Τανάγρας : Αυτός ο Άγνωστος !

Έχοντας τα παραπάνω κατά νου, πριν λίγους μήνες απευθύνθηκα στο σημερινό Πρόεδρο της B.S.P.R. καθηγητή John Roynton, για μία εκτενέστατη συνέντευξη πάνω στη σχέση παραφυσικού και επιστήμης. Όταν λοιπόν ο διάλογος έφτασε στον Τανάγρα, η απάντησή του ήρθε σαν «κεραυνός εν αιθρία» μη αφήνοντας οποιοδήποτε περιθώριο για περαιτέρω συζήτηση: «Φοβάμαι ότι δεν ξέρω τίποτα σχετικά με τον κ. Τανάγρα! Στα αρχεία της εταιρείας έχει καταγραφεί πως πίστευε ότι η ψυχοκίνηση μπορούσε να εξηγήσει το φαινόμενο της πρόγνωσης, αλλά δεν γνωρίζω καμία σημερινή αναφορά σε αυτόν στα νεότερα επιστημονικά άρθρα που δημοσιεύονται». Αν ο ίδιος ο πρόεδρος της B.S.P.R. δεν γνωρίζει την ύπαρξη του Τανάγρα και της θεωρίας του, τότε γιατί να πιστεύουμε πως η τελευταία ασκεί σήμερα έστω και την ελάχιστη επιρροή ;

Πρωτοπόρος Ερευνητής ή Εξάιρετος Διπλωμάτης ;

Πέρα όμως από την τύχη που είχε η «επαναστατική» του θεωρία στους επιστημονικούς κύκλους, όταν ήταν εν ζωή ο Τανάγρας διατηρούσε τις καλύτερες δημόσιες σχέσεις με τις ψυχικές εταιρίες ανά την υφήλιο, δίνοντας έτσι κάθε τόσο επιπλέον ώθηση στο κύρος του. Μάλιστα, χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί το παρακάτω δημοσίευμα για τα ενενηκοστά του γενέθλια (J.S.P.R. 1965-66), στο οποίο η κεφαλή της B.S.P.R. του εύχεται μέσω του επίσημου εντύπου της εταιρίας: «Στέλνουμε τις πιο εγκάρδιες ευχές μας στον Άγγελο Τανάγρα, πρόεδρο της E.E.Ψ.E. που γιόρτασε τα 90τα του γενέθλια στις 20 Μαΐου», (ο Τανάγρας πέθανε στις 3 Φεβρουαρίου 1971). Επομένως, τι ήταν αληθινά ο Τανάγρας; Με σιγουριά μπορώ να πω ότι δεν ήταν ο άνθρωπος που έφερε την επανάσταση στο πεδίο των ψυχικών ερευνών με τις θεωρίες του, όπως συχνά αναπαράγεται. Ήταν όμως ο άνθρωπος που πίστεψε και είχε την πυγμή να ιδρύσει μία εταιρεία ψυχικών ερευνών στην άκρως «αφιλόξενη» ιδεολογικά Ελλάδα, καταφέροντας να συγκεντρώσει την ελληνική επιστημονική αφρόκρεμα και να κερδίσει διεθνή αναγνώριση για το έργο του.

Συγγραφικό Έργο

Το συγγραφικό του έργο είναι μεγάλο, όμως δεν αξιώθηκε ανάλογης φήμης. Ήταν ο κύριος εκπρόσωπος της «αμέριμνης λογοτεχνίας» του παλαιού καιρού, έγραψε πολλά βιωματικά πεζογραφήματα με θαλασσινά θέματα στηριγμένα στη θητεία του, ως γιατρού, στο πολεμικό ναυτικό. Ασχολήθηκε με τη λογοτεχνία, την δημοσιογραφία και την μετάφραση έργων από την αρχαία Ελληνική γλώσσα.

Έργα του μεταφράστηκαν στα Γαλλικά και τα Γερμανικά, ενώ σχεδόν κάθε διήγημα του χαρακτηριζόταν από την ύπαρξη πολυποίκιλων μυστικιστικών νοημάτων.

Στην λογοτεχνία πρωτοεμφανίστηκε με την έκδοση του μυθιστορήματος

- «Σπογγαλιείς τού Αιγαίου», το οποίο μεταφράστηκε και στα γαλλικά.

Μελέτες – Δοκίμια

- «Ο πέπλος της Ίσιδος» (Γυναικεία ψυχολογία). Αθήνα, εκδόσεις «Ι. Ν. Σιδέρης»,
- «Το πεπρωμένον και η τύχη, (Η θεωρία τής ψυχοβολίας), Πρωτότυπος συμβολή εις την ψυχικήν έρευναν», Αθήνα, εκδόσεις «Ανατολή», το 1943.
- «Η επιστημονική μου διαθήκη», Αθήνα, το 1955.

Πεζογραφία

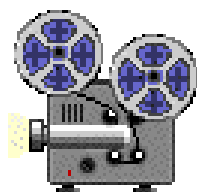
- «Η Μεγαλόχαρη» Νησιωτικό μυθιστόρημα, Αθήνα, εκδόσεις «Ι. Ν. Σιδέρης»,
- «Σπογγαλιείς του Αιγαίου», Αθήνα, εκδόσεις «Ι. Ν. Σιδέρης»,
- «Ως ζωή... Ως όνειρο», Αθήνα, εκδόσεις «Άγκυρα»,
- «Νενίκηκας Ναζωραίε! · Εν τούτω νικά», Ιστορικό μυθιστόρημα, Αθήνα, εκδόσεις «Δημητράκος»,
- «Εις τα πτερά του θανάτου», Αθήνα, εκδόσεις «Παπαπαύλος»,
- Το ρόδον των «Γαδείρων», Αθήνα, εκδόσεις «Ι. Ν. Σιδέρης»,
- «Μαύρες πεταλούδες», Αθήνα, εκδόσεις «Ι. Ν. Σιδέρης», το 1921,
- «Μακεδονικάί ραψωδίαί», Αθήνα, το 1905,
- «Νησάκια του Σαρωνικού, Ο Πόρος, Φιλοσοφικοί περίπατοι», Αθήνα, εκδόσεις «Ι. Ν. Σιδέρης»,
- «Η Ιππότισσα της Μάλτας, Αναμνήσεις ταξιδίων», Αθήνα, εκδόσεις «Ι. Ν. Σιδέρης»,
- «Άγγελος εξολοθρευτής», το 1913,
- «Η ανατίναξις του Φετχί Μπουλέντ και της κανονιοφόρου», Αθήνα, εκδόσεις «Φέξης», το 1914.
- «Εις τα πτερά του θανάτου», το 1918,

Μεταφράσεις

- «Ηλέκτρα» Ευριπίδου, Αθήνα, εκδόσεις «Φέξης», το 1910.
- **Ένα μίνι αφιέρωμα.**

Η παραγωγή έγινε στα πλαίσια άσκησης του Μηνά Παπαγεωργίου (meta-journalist) στο Εργαστήρι Επαγγελματικής Δημοσιογραφίας (2010). Έρευνα – Παρουσίαση : Μηνάς Παπαγεωργίου (δημοσιογράφος – ιδρυτικό μέλος της Ελληνικής Κοινότητας του Μεταφυσικού – metafysiko.gr). Επιβλέπων καθηγητής : Κώστας Σπυρόπουλος. Συμμετείχαν οι : Νικόλαος Κουμαρτζής, Γιώργος Ιωαννίδης και Άγγελος Βιαννίτης. Το μεγαλύτερο μέρος των στοιχείων της έρευνας πάρθηκαν από το βιβλίο “ Ψυχικές Έρευνες στην Ελλάδα ” του Νικόλαου Κουμαρτζή (εκδ. Δίον).

TANAGRAS PROJECT - ΜΑΡΙΑ ΤΖΑΝΗ

Πηγές

- * Tanagras A., Psychophysical Elements in Parapsychological Traditions, Parapsychology Foundation, Inc., New York, 1967
- * Tanagras A., Le destin et la chance. Athene, 1938
- * G. Roll's Paper by C. J. Ducasse et al. Journ. S.P.R., 41, 1961, 173-183
- * Tanagras A. The Theory of Psychobolie. Jour. A.S.P.R., 43, 1949, 151-153
- * J.S.P.R., vol. 41, No. 710, Dec. 1961, The Problem of Precognition
- * J.S.P.R., vol. 42, No. 715, March 1963, Precognition as Psychobolie
- * Proceedings of the Society for Psychical Research, Vol. 56, PT. 210, January 1976 The Paranormal Review, Issue 25